В статье отражена проблематика родительского отношения к детям с аутизмом. Исходя из опытных данных, которые содержит статья, аутизм достаточно распространенное заболевание детей в Украине. Есть основания утверждать, что уровень стресса, тревожности, эмоционального обессиливания у родителей аутичных детей значительно выше, чем у родителей здоровых детей. На сегодня общество еще не готово адекватно реагировать на семью, в которой воспитывается аутичный ребенок, слишком много неприятия и предубеждений.

***Ключевые слова**: РДА – ранний детский аутизм, воспитание детей, самооценка, эмоциональное выгорание, индивидуальность ребенка.*

УДК 159.922.7

ШЛЯХИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІДЛІТКАМ ІЗ НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ РОДИН

Буковська О.О.

У статті аналізуються шляхи здійснення психологічної допомоги підліткам із неблагополучної родини. Представлена програма психокорекційного тренінгу, побудованого на засадах наративної психології.

***Ключові слова:** підлітки із неблагополучних родин, психокорекційний тренінг, наратив, інтерпретація.*

Постановка проблеми. У зв'язку з кризовим соціально-економічним становищем нашої країни катастрофічно збільшилась кількість неблагополучних сімей. Підлітки з таких сімей, не потрібні ні батькам, ні суспільству, виживають самотужки, набуваючи досвіду вживання психоактивних речовин, кримінального досвіду, і є потенційними злочинцями. Для того щоб зупинити цей процес, потрібні нові шляхи психологічної допомоги в осмисленні та інтерпретації власного досвіду підлітків із неблагополучних родин.

Аналіз джерел. Орієнтація на аналіз минулого власного досвіду людини широко розповсюджена в різних психологічних школах і напрямах (З. Фрейд, А. Фрейд, А. Адлер, К. Роджерс та ін.). Згідно з логотерапією В. Франкла [15, 39], допомога людині полягає в самостійному усвідомленні нею свого духовного «Я», прийнятті відповідальності за свою долю і з'ясуванні смислу власного існування. Еріксон Е. наголошує, що підлітки відреагують лише на таке лікування, яке допоможе їм дібрати відсутні чи впо-

рядкувати існуючі елементи ідентичності. А «Я-ідентичність», за автором, – виникає з життєвого досвіду, в процесі якого тимчасово спутані «Я» успішно реінтегруються в ансамбль ролей, які також гарантують соціальне визнання» [19]. Василюк Ф.Є. пропонує метод «творчого переживання минулого», спрямованого на реконструкцію власного досвіду [1]. Василюк Ф.Є. говорить: «Ваше минуле – багатий матеріал для творчості. Напишіть свою біографію, і ви відчуєте себе оновленим» [1, 23]. Нуркова В.В. та Василевська К.Н. вважають, що всі психотравматичні, кризові ситуації об'єднує «симптоматика деформації часової транспективи особистості, коли майбутнє втрачає свою позитивну валентність, сьогодення хаотичне, а минуле перестає бути ресурсом для продуктивного життєтворення» [9, 96]. Автори вказують на важливий психотерапевтичний вплив підвищення значення «минулого і переоцінку життєвого шляху в цілому, які допоможуть людині, що знаходиться навіть в самій негативній ситуації, зберегти себе як цілісну особистість, яка володіє унікальною історією» [9, 101]. Підкреслюється, що в автобіографії новий досвід усвідомлюється на підставі минулих спогадів, змінюючи їх конфігурацію, смисл і роль у загальній «лінії життя».

Аналіз наративу у вигляді автобіографії, розповіді або історії Чепелєва Н.В. пропонує застосовувати як діагностичну процедуру в процесі дослідження особистості як у психотерапевтичній ситуації, так і в ситуації психологічного експерименту [11, 31-32]. Завдання психотерапевта, на думку автора, «допомогти створити історію життя, яке людина захотіла б прожити» та «взяти на себе відповідальність за власний текст, історію, а через нього – за власне життя, відчувши себе його творцем» [17, 5]. Науковець наголошує, що значущість особистої історії для психолога полягає в тому, що в ній «зафіксовано базову життєву концепцію, через яку, ніби через інтерпретаційний фокус, заломлюються всі події, проблеми людини» [17, 6].

Метою статті є аналіз шляхів психологічної допомоги в усвідомленні та інтерпретації власного досвіду і визначення основних положень тренінгу, спрямованого на формування здатності до осмислення власного досвіду підлітками з неблагополучних родин.

Виклад основного матеріалу. Сучасна психологічна література розглядає особистий досвід суб'єкта як наративну структуру, яка може бути зафіксована в тексті. Причому в тексті-наративі фіксуються не тільки життєві події особистості, а й «Я-концеп-

ція», ціннісні орієнтації, життєві плани і перспективи [11]. Метод розповідання історій набуває нині дедалі більшого поширення в психотерапії. Як відзначають Е.С. Калмикова і Е. Мергенталер [4], людина, проживаючи своє життя, попутно конструює його історію. Найважливішу роль у створенні «особистої історії» відіграють батьки, інші значущі люди, події життя, що, вплітаючись у життєвий контекст, одержують нову інтерпретацію. Якщо суть такої інтерпретації позитивна, то людина сприймає хід свого життя як послідовність успішних рішень і досягнутих цілей, незважаючи на випадкові невдачі і перешкоди. Якщо ж вихідна інтерпретація негативна, то сприйняття життя песимістичне незалежно від того, наскільки в дійсності людина успішна у своїх діях.

Кулаков С.О. [6, 234] стверджує, що «наративна терапія допомагає підліткам вирішити їх проблеми, заохочуючи переписати їх життєві історії у співвіднесенні з альтернативними історіями їх ідентичності і у співвіднесенні з вибраними способами життєдіяльності». Він наголошує, що саме через підлітка, сім'ю, міжпоколінні стосунки, зовнішнє соціальне оточення можна дешифрувати центральний наратив і трансформувати ірраціональні переконання в ньому. Для Кулакова С.О. [6, 244] робота психотерапевта з досвідом у формі наративу – це «інтерес до його походження, емпатія до досвіду всієї сім'ї і захопленість зміною (перебудуванням) наративу».

Цей метод, на нашу думку, дає можливість психологу окреслити суспільні умови, в яких відбуваються життєві події підлітка, а також соціальні стосунки і розподілення впливу значущих осіб в його житті. Метод має широкі можливості для формування пояснень і моделей поведінки, дає уявлення про важливі аспекти соціальної дійсності. В процесі написання автобіографії не тільки усвідомлюється власне життя, а й відбувається становлення ідентичності, процес усвідомлення «Я-концепції», механізмом якого є аналіз зафіксованих в автобіографії життєвих подій, на підставі чого особистість робить висновки щодо властивих їй недоліків і переваг у соціумі. Через опис свого життя особистість приходить до якісного розуміння етапів свого життєвого досвіду та приймає себе як цілісну особистість. У процесі написання автобіографії особистість згадує і знову переживає події, шукає більш продуктивні виходи з подібних ситуацій, спостерігає і аналізує їх з точки зору себе нинішньої. Автобіографія сприяє самопізнанню особистості, в процесі якого відкривається певний життєвий простір, стає

можливим особистісний ріст, оскільки аналіз матеріалів автобіографії дозволяє дослідити внутрішні основи власної особистості (переваги, перешкоди, протиріччя, що виявляються в конкретних подіях життя). Судження підлітка мають статус самостійного об'єкта дослідження, а пошук їх сутності ведеться, беручи до уваги специфіку вербальної поведінки, зовнішньої, соціокультурно зумовленої активності. Важливо звернути увагу на співвідношення вербальної поведінки, тобто змісту свідомості, зі змістом автобіографії.

На наш погляд, метод автобіографії можна назвати «історією досвіду», яка відображає зв'язок між індивідуальним і соціальним життям індивіда. Між оточуючим підлітка світом і досвідом підлітка про цей світ існує різниця, яка відображена в мовній, наративній картині світу підлітка. Якщо ця різниця є суттєвою, вона не може слугувати адекватним засобом соціалізації. Але Маслоу переконаний, що навіть в самих несприятливих соціальних і психологічних умовах людина, яка проходить становлення, «здатна сама дати поштовх для свого розвитку» [8, 29]. Ми у своїй праці спираємось на цю здатність людини до опору несприятливим чинникам. Саме тому наш психокорекційний тренінг покликаний відродити природний опір підлітків негативному соціальному та індивідуальному досвіду та їх соціалізації. Ми прагнули озброїти підлітка таким ставленням до життя та досвіду, який дозволяє сформувати позитивний життєвий наратив, здатність осмислити та позитивно інтерпретувати власний досвід, знайти перспективи в майбутньому і спрямовували психокорекційні дії на всі форми досвіду. Весь арсенал наших взаємостосунків з підлітками (нагороди, критика, заохочення) ми звертали до юного дорослого, а не до дитини.

Мета психокорекційного тренінгу полягає в:

- корекції негативного досвіду підлітків;
- допомозі підлітку прийняти і осмислити власний досвід;
- зміні ставлення до власного досвіду, до оточуючих, до себе;
- прийнятті відповідальності за власне життя;
- сприянні особистісному зростанню підлітка, соціалізації та формуванні життєвої перспективи.

Завдання психокорекційної роботи:

1. Розвиток вербальних форм актуалізації власного досвіду: вираження самовідчуття, переживання, позитивного самоопису, позитивного сприйняття іншого, взаємодії.

2. Збагачення підлітків позитивним досвідом інших людей.

3. Формування у підлітків прийняття власного досвіду, себе, своїх недоліків і переваг, прийняття відповідальності за себе, власне життя.

4. Навчання підлітків пошуку альтернативного змісту подій минулого.

5. Формування позитивного життєвого наративу (складне, але щасливе життя).

6. Розширення діапазону подій найближчої перспективи (план дій на найближче майбутнє).

7. Розширення діапазону подій віддаленої перспективи.

Ми погоджуємось з думкою Максимової Н.Ю. про те, що у роботі з неблагополучними підлітками ефективними будуть групові методи психологічної корекції, оскільки, за словами автора, «це дасть змогу розглянути свою поведінку з погляду іншої людини, тобто об'єктивно, а також відпрацювати навички реагування у складних ситуаціях» [7, 2]. У психокорекційній групі підлітки ідентифікуються з іншими, «граючи» роль іншої людини для кращого розуміння її і себе і для знайомства з новими ефективними способами поведінки, які застосовує хтось інший. Емоційний зв'язок, співпереживання, емпатія допомагає особистісному росту і розвитку самосвідомості, а різновікова психокорекційна група, на наш погляд, сприяє збагаченню досвідом співробітництва, розвитком здатності особистості до орієнтації в колективі підлітків з неблагополучних родин. Тому, зважаючи на складність особистого досвіду підлітків з неблагополучних родин, ми проводили психокорекційний тренінг у групах по 5-6 чоловік.

Кожне заняття з неблагополучними підлітками ми починали з аутогенного тренування за І.С. Ганішиною [2], оскільки вважаємо, що аутогенне тренування сприяє відкритості новому досвіду. За потребами протягом психокорекційного тренінгу використовували епістолярний жанр за М.В. Самарською [14], бо вважаємо, що це наративний метод у психотерапії, який має індивідуальний підхід до кожного підлітка.

Перший етап психокорекційного тренінгу полягав у прийнятті себе, власного досвіду. Прихожан А.М., Толстих Н.М. [13] переконані, що не потрібно приховувати чи прикрашати минуле підлітків, а краще допомогти опрацювати його і занести до цілісного суб'єктивного досвіду, оскільки це один з моментів становлення ідентичності як цілісності, безперервності в часі. Боротьба з негативним досвідом підлітків витіснятиме нерозв'язані проблеми і

неусвідомлені негативні події у підсвідомість та ще більше погіршувати ситуацію негативу базового наративу підлітків з неблагополучних родин. На цьому етапі психокорекційної роботи з неблагополучними підлітками ми використовували «щоденники», в яких підлітки виконували письмові завдання та вели щоденні записи, висловлювали свої думки, переживання, почуття, а також методику «Альбом з фотокартками» Захарова О.І. [3]. На наш погляд, прийняття та інтерпретація досвіду підлітків з їх життєвими подіями, знаходження позитивних моментів у цих подіях допомагатиме реструктуризувати і усвідомити власний досвід, надати йому нового сенсу, змінити власну позицію у ставленні до себе, соціуму та адаптувати підлітка в соціумі.

Ми пропонуємо поглянути підліткам на свій досвід як на досвід іншого, тобто відділити негативний досвід від себе. Для роботи з психотравмуючими спогадами О'Коннор Дж. [10] запропонував прийом візуально-кінестетичної дисоціації, який полягає у відмежовуванні проблеми від клієнта, відділенні почуттів від образів психотравмуючого досвіду. Дисоціюючись від спогадів про негативні події минулого, підлітки отримують можливість поглянути на події по-новому. Це не заперечення і не втеча. Прийом візуально-кінестетичної дисоціації допомагає прийняти, пережити, подолати психотравмуючий досвід і рухатись уперед. Минулі події більше не є проблемами сьогодення.

Зміст дитячого досвіду, на думку Коновальчука В.І., складають емоційні переживання і «закладають когнітивну базу системи психічних захистів, інтегруючу роль у якій виконує заміщення» [5, 18]. Тип психологічного захисту заміщення – це підміна реального джерела гніву чи страху чимось іншим. Розповідь є найпростішою формою заміщення, оскільки розказати означає зробити. Ми пропонували членам групи на заняттях:

- говорити про власні почуття;
- розвивати своє власне самопізнання;
- використовувати позитивні історії про своє «я»;
- включати позитивні наративи у свій життєвий досвід.

Вербалізація переживань, почуттів, що викликає власний досвід підлітків, дозволяє інтерпретувати приховані значення і об'єднати раніше роз'єднані події, що допоможе виявити не тільки чинники соціального досвіду, але й внутрішній конфлікт підлітків.

Другий етап психокорекційного тренінгу полягав у руйнуванні стереотипів і розширенні рамок досвіду, оскільки, за слова-

ми В. Франкла [15], «у пошуках смислу люди повинні трансцендирувати, виходити за межі себе». У цьому ми використовували «деконструктивні» [16] запитання Дж. Фрідман та Дж. Комбс, які допомагали підліткам знайти власні потенційні можливості в особистому досвіді. З допомогою «деконструктивних» запитанн ми спрямовували роботу підлітків над:

- ставленням підлітків до проблем у їх розумінні;
- причини і наслідки проблем для їх життя;
- встановлення зв'язків проблемного досвіду з позитивним досвідом успіху;
- виявлення деструктивних установок і переконань підлітків.

За допомогою «деконструктивних» питань можна встановити: як підліткам вдалось вирішити свої проблеми, що (хто) допомагало їм в цьому, що стало причиною виникнення ситуації, чим обернулась ця ситуація для підлітка, який досвід він виніс із цієї ситуації, що змінилось після тих подій і т.д. На цьому етапі з'являється розуміння того, що їх базовий наратив втратив свою актуальність, і відкриваються можливості для альтернативної історії життя, яка розглядає минуле як джерело мудрості і безцінний життєвий досвід.

Підлітковий вік – вік наслідування кумирів. Якщо навести приклади важких ситуацій у відомих людей, які досягли успіху в своїх сферах діяльності, то підліткам це надасть більш оптимістичного настрою. Ми запропонували розказати історію свого життя від імені якогось героя (кумира підлітків), як би він розцінив дані події, як вчинив у даній ситуації, які зробив висновки.

Домінуючі історії підлітків, за теорією Дж. Фрідман та Дж. Комбс [16], можна назвати «історією втрати», «історією насилля» і т.д. Для зменшення негативного ставлення підлітків до власного досвіду ми застосували гумористичні назви, які давали підлітки своїм проблемам («Історія Колобка», «Історія Шапокляк», «Історія Кощея», «Історія Шрека» та ін.). Від цього моменту ми не говорили про важкі травми досвіду, а, згадуючи їх, говорили про історії смішних персонажів. Це допомагало дистанціювати важкий досвід підлітків з неблагополучних родин і поглянути на нього іншими очима. Ми зазначаємо на цьому етапі, що минуле вже змінити ми не можемо, але можемо змінити майбутнє і не повторити своїх помилок і помилок наших батьків та акцентуєм підлітків не на проблемах, а скоріше на їх можливостях і рішеннях. Минуле розглядається підлітками як джерело цінного досвіду і необмежених ресурсів.

Третій етап тренінгу полягав у тому, що базовий негативний наратив піддається сумнівам його відповідності рівню усвідомлення власного досвіду підлітків на сьогодні та побудові нового позитивно інтерпретованого життєвого наративу. Цілями цього етапу психокорекційного тренінгу, спрямованого на трансформацію особистого досвіду, були:

- знаходження позитивних моментів, знань і можливостей у досвіді підлітків;
- знаходження ситуацій, з яких підліток вийшов переможцем, і засобів, з допомогою яких цього будо досягнуто;
- визначення того, як цей досвід може позитивно вплинути на майбутні події;
- визначення позитивно інтерпретованої підлітком історії, з якої він готовий почати нову історію свого життя і включити її у свою ідентичність.

Керуючись словами Е. Еріксона про те, що клієнту відомий спосіб розв'язання його проблем, навіть якщо він цього не знає, ми допомагаємо підліткам знайти такі події їхнього життя, які несуть позитивне ставлення до його особистості. На цьому етапі нам допомагає тренінгова група, в якій знаходяться учасники з подібними проблемами. Підлітки діляться дієвими способами вирішення подібних проблем і такими, якими не слід керуватись. Важливо звернути увагу на те, що труднощі не вічні, що все минає, і труднощі теж минуть, що були у підлітків періоди життя, які не мали психотравмуючих подій.

Основою нової історії життя є унікальні позитивні епізоди життя підлітків, які не входять до проблемного базового наративу, але відбуваються в їх житті. Ми акцентуємо увагу підлітка в процесі написання автобіографії або розповіді на тих епізодах досвіду, які не включаються в зміст негативного базового наративу підлітків, несуть інший характер, відіграють важливу роль у досвіді підлітків, але яким підліток не надає переваги. Важливо переконатись у тому, що саме цей наратив відповідає особистості підлітка, його потребам, сподіванням і уявленням.

Виявлення не включеного в негативний базовий наратив епізоду, відмінного за характером та відповідного потребам підлітка, покладає початок створенню нової альтернативної життєвої історії. Ми пропонуємо підліткам розповісти історію життя з погляду теперішніх знань, підкріплюючи її новими історіями з власного досвіду і подіями уявного майбутнього, підкріплюючи «новонародже-

ний» наратив новими можливостями, які розкриває альтернативна історія життя підлітків. Описуючи свій досвід із нової позиції, ми акцентуємо увагу на деталях подій, думках, почуттях, відчуттях та вчинках підлітків.

Позитивне уявлення про майбутнє з позиції альтернативної історії життя формує оптимістичне бачення сьогодення і минулого. Коли ми пропонували передбачити позитивні події для себе в майбутньому, підлітки змінювали власне ставлення до психотравмуючого досвіду і труднощів сьогодення, як до тимчасових, які формують в особистості підлітка якості і здібності для досягнення цілей. Акцентуючи увагу на позитивних і успішних епізодах, підлітки змінювали ставлення до негативних і травмуючих подій.

На цьому етапі ми застосовували техніку позитивної психотерапії «спогади з майбутнього» [12, 28], яка допомагала нам перемістити підлітків у майбутнє, в той час, коли вони досягли своєї мети. З цією позицією підлітків ми працювали за грою «Прес-конференція». Підлітки відповідали на питання «журналістів», яким чином вони досягли мети, які труднощі зустрічались на їх шляху, і як їм вдалося їх подолати, що вони відчувають на даному етапі. Їх одноліткам надавались ролі значущих для підлітків людей (мама, брат, бабуся, вчитель, тренер і т.д.). «Журналісти» задавали питання і впливовим для підлітків дорослим, зокрема, які почуття їх переповнюють, що вони думають про «героя», як йому вдалося цього досягнути, що можна сказати про його життєвий шлях, що допомагало йому в досягненні мети, завдяки чому «герой» дійшов вершин успіху. На цьому етапі минулий досвід підлітків із неблагополучних родин розглядається ними як випробування, які надали їм важливих знань, навчили приймати власні рішення, бути стійкими і самостійними.

Четвертий етап психокорекційного тренінгу полягав у побудові найближчої та віддаленої перспективи у відповідності з альтернативною історією життя підлітків. Генерування позитивних бачень майбутнього долає зацикленність на можливостях сьогодення і має сприятливий вплив на побудову перспективи.

Ми пропонуємо підліткам розписати план дій для досягнення мети, що дозволяє бачити своє життя в перспективі. Для цього застосовуємо методику «Футуристичний наратив» Л. Шиловської [18]. Після цього розробляємо разом із підлітками кроки для досягнення мети в найближчій перспективі. По закінченню цього психокорекційного етапу ми засттосували власну методику «Нова

історія Колобка», в якій підлітками відображався трансформований життєвий наратив, життєві перспективи їх майбутнього. Важливим етапом у роботі групи було прощання, на якому ми підводили підсумки, прощалися з собою колишнім, минулим способом життя, прощалися з групою. По закінченню занять підліткам вручались посвідчення переможця над своєю проблемою (посвідчення сміливості, членський квиток клубу борців за справедливість і т. д.)

Висновки. Гармонійним станом особистості з позиції «позитивно орієнтованого підходу» є не відсутність травматичного досвіду, а досягнення деякого балансу між травматичною подією і позитивним досвідом в цілому, що веде до позитивної оцінки свого життєвого шляху (важке, але щасливе життя). Підліковий вік – це саме той етап, коли особистість випробовує свої сили в перших самостійних вчинках, робить перші кроки втілення в життя свого життєвого сценарію. І тут важливо, як досвід переломиться в призмі підліткової свідомості, які висновки зробить для себе особистість, зламає це її життєвий сценарій чи ствердить, який життєвий наратив сформується в підлітковому віці – позитивний чи негативний. Дослідники вважають, що при реконструкції далекого минулого поєднуються фрагменти інформації, почуття і очікування. Відновлення спогадів дозволяє переосмислити минуле. Таким чином, можна переосмислити власні спогади так, щоб вони співвідносились з нашими сьогоднішніми знаннями.

Цей тренінг є тільки першим етапом роботи з неблагополучними підлітками, який ми назвали психологічною «реанімацією». Але звичайно, тільки зміни інтерпретації власного досвіду буде недостатньо. Робота з неблагополучними підлітками має йти паралельно з соціальними закладами для того, щоб нівелювати вплив негативних факторів. У майбутньому наша робота буде спрямована на розробку програми подальшої реабілітації і ресоціалізації підлітків із неблагополучних родин.

Література

1. Василюк Ф.Е. Типология переживания различных критических ситуаций / Ф.Е. Василюк // Психологический журнал. – 1995. – 16. – № 5. – С. 104-114.

2. Ганишина И.С. Неблагополучная семья и девиантное поведение несовершеннолетних / И.С. Ганишина, А.И. Ушатиков: Учеб. Пособие. – М.: Изд-во Московского психолого-социального института, 2006. – С. 288.

3. Захаров А.И. Происхождение и психотерапия детских неврозов / А.И. Захаров: Монографія. – СПб.: КАРО, 2006. – С. 672.

4. Калмыкова Е.С. Нарратив в психотерапии: рассказы пациентов о личной истории / Е.С.Калмыкова, Э. Мергенталер // Психологический журнал. – 1998. – Т. 19. – №5. – С. 97-103.

5. Коновальчук В.І. Яким чином дитячий досвід впливає на формування психічних захистів суб'єкта / В.І. Коновальчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – №2. – С. 15-18.

6. Кулаков С.А. Практикум по клинической психологи и психотерапии подростков / С.А. Кулаков. – СПб.: Речь, 2004. – С. 464.

7. Максимова Н.Ю. Психологічна профілактика схильності до алкоголю та наркотиків і психокорекційна робота з підлітками групи ризику / Н.Ю. Максимова // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 2. – С. 2-4.

8. Маслоу А. Психология бытия / Абрахам Маслоу. – К.: Рефл-бук, 1997. – С. 330.

9. Нуркова В.В. Автобиографическая память в трудной жизненной ситуации / В.В.Нуркова, К.Н. Василевская // Вопросы психологии. – 2003. – №5. – С. 93-102.

10. О'Коннор Дж. НЛП: Практическое руководство для достижения желаемых результатов / Джозеф О'Коннор. – [Пер. с англ. Т. Новиковой]. – М.: ФАИР, 2007. – С. 448.

11. Основи психосемантики (за наративними технологіями) / Чепелєва Н.В., Смульсон М.Л., Шиловська О.М., Гуцол С.Ю.; за заг. ред. Чепелєвої Н.В. – К.: Главник, 2008. – С. 192.

12. Позитивная психотерапия. Справочный материал // Практична психологія та соціальна робота.– 2006. – № 7-8. – С. 33-48, 26-34.

13. Прихожан А.М., Толстых Н.Н. Психология сиротства / А.М. Прихожан, Н.Н. Толстых. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2005. – С. 400.

14. Самарська М.В. Застосування епістолярного жанру в роботі практичного психолога з девіантними дітьми та підлітками / М.В. Самарська // Психологічна газета. – 2009. – №9 (129) – С. 26-32.

15. Франкл В. Человек в поисках смысла / Виктор Франкл. – М.: Прогрес, 1990. – С. 364.

16. Фридман Дж., Комбс Дж. Констуирование иных реальностей. Истории и рассказы как терапия / Дж. Фридман, Дж. Комбс. – [Пер. с англ.] – М.: Класс, 2001. – С. 362.

17. Чепелєва Н.В. Перспективи психологічної герменевтики / Н.В. Чепелєва. – Ел. версія, 2002. – С. 12.

18. Шиловська О.М. Психологічні особливості породження наративу як засобу саморозвитку особистості / О.М. Шиловська. – Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. – К., 2003. – С. 282.

19. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Эрик Эриксон. – [пер. с англ.]. – М.: Прогресс, 1996. – С. 344.

В статье анализируются пути осуществления психологической помощи подросткам из неблагополучной семьи. Представлена программа психокоррекционного тренинга, построенная на принципах нарративной психологии.

***Ключевые слова**: подростки из неблагополучной семьи, психокоррекционный тренинг, нарратив, интерпретация.*

The article analyses the ways of realization the psychological aid to the teenagers from problem familys. The program of psihologokorrektion treining built on the principles narration psyhology is presents in this article.

***Keywords**: teenagers from problem familys, psihologokorrektion treining, narrative, interpretation.*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДІТЕЙ З ДИСТАНТНИХ СІМЕЙ

Ваврик А.

У статті розглядаються соціально-економічні та психологічні проблеми сімей трудових мігрантів. Проаналізовано специфіку становлення особистості дитини в дистантній сім'ї, перебіг її онто- і соціогенезу.Пропонуються шляхи й технології вирішення цієї актуальної соціально-психологічної проблеми.

***Ключові слова**: міграція, трудові мігранти, дистантна сім'я, соціальні сироти.*

Постановка проблеми. Соціально-економічні й ментальні трансформації нашого суспільства призвели до появи численних складнощів особистісного розвитку. Трудове заробітчанство за кордоном стало нагальною проблемою значної кількості людей та в багатьох випадках набуло ознак екзистенційної домінанти – здобуття коштів для біосоціального існування. Виникає цілий спектр соціально-пси-